OBSERVAȚII ASUPRA SINTAGMELOR *ALT NIME* ŞI *NIME ALT* ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

ADRIAN CHIRCU
Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca

„*Particularitățile flexiunii pronominale în limba română constau* […] *într-o utilizare deosebită a inventarului de forme moştenit din latină, precum şi în valoarea funcțională atribuită fiecărui element în ansamblul sistemului*."
(Niculescu 1965: 39)

1. Introducere

În ultimul timp, autorii studiilor de sintaxă s-au aplecat tot mai mult asupra unor vechi fapte de limbă, încercând să explice unele structuri sintactice moderne care s-au generalizat şi care au determinat, la nivel sintactic, anumite mutații. Analiza în profunzime a textelor noastre vechi permite, fără îndoială, observarea şi lămurirea unor îmbinări de cuvinte, a căror întrebuințare, în cadrul enunțului, se află atât sub semnul unei selecții morfologice, cât şi al unei topici destul de laxe, în sensul că termenii sintagmelor puteau fi interşanjabili, fără a afecta în mod deosebit semnificația globală a enunțului.

În urmă cu un an, la aceeaşi manifestare ştiințifică[1], abordam, într-un amplu studiu, *Observații asupra sintagmelor* ***nemic(ă) alt(ă)*** *şi* ***alt(ă) nemic(ă)*** *în limba română veche*, problematica asocierii pronumelor în limba română veche, cu referire specială la pronumele negativ ***nimic***, respectiv nehotărâtul ***altul***, care alcătuiau o sintagmă des întâlnită în vechile noastre texte, dar şi în limba română actuală, şi care a avut, de-a lungul veacurilor, o evoluție interesantă.

Continuând demersul întreprins prin contribuția anterioară, ne propunem să urmărim constituirea şi cristalizarea unei alte sintagme, alcătuită, de asemenea, dintr-un pronume nehotărât (***alt***) şi un pronume negativ (***nime***, ***nimeni***), care a cunoscut o largă întrebuințare în secolele trecute şi care este folosită până în zilele noastre.

În principal, perioada avută în vedere pentru excerptarea materialului faptic se situează între 1532–1780 (Gheție 1997: 52–53), una dintre cele mai interesante pentru surprinderea evoluției limbii române, în care au avut loc diverse mutații de ordin sintactic. După cum se va constata, întocmai s-a întâmplat şi în cazul acestei asocieri pronominale ce caracterizează, astăzi, în special în vorbirea familiară, evoluând însă din punct de vedere structural (***nimeni altcineva*** / ***altcineva nimeni***).

[1] *Limba română: variație sincronică, variație diacronică*, cel de-al 12-lea Colocviu al Departamentului de lingvistică, 14–15 decembrie 2012, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere. Studiul va apărea în volumul *Diachronic Variation in Romanian*, Newcastle-upon-Avon, Cambridge Scholars Publishing.

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

Consultarea atentă a lucrărilor de sintaxă diacronică ori sincronică sau a principalelor dicționare ale limbii române a revelat faptul că, până astăzi, cu excepția unor mențiunări izolate (TDRG I 2000: 76; Frâncu 2009: 69), sintagma în discuție n-a stârnit interesul lingviștilor, chiar dacă apare constant în textele vechi şi caracterizează regiuni diferite, evidențiind, astfel, caracterul unitar al unor structuri sintactice româneşti.

După cum sublinia şi Niculescu (1965: 30–40), originea celor două pronume asociate este latinească, părțile de vorbire în discuție fiind continuatoarele lat. ***alter***[1] (REW 2009: 30, rom. ***alt***, vegl. ***yultro***[2], it. ***altro***, log. ***atteru***, engad. ***oter***, friaul. ***altri***, frz. prov. ***autre***, kat. ***altre***[3], sp. ***otro***, pg. ***outro***)[4], respectiv al sintagmei primare negative latineşti ***nec***[5] ***hemo*** (= ***homo***)[6] > ***nemo***, ***-minis***, întâlnită, mai ales, în română (***nime*** ± ***ni***) sau în vechea corsicană (***nimmu***, ***nimu***[7]), dar şi în alte limbi romanice, din grupul italic: v. it., tosc., pis. ***nimo***, sard.[8]luog., mer. ***nèmos,*** camp. ***nèmus***.[9]

Dacă, în dialectele sud-dunărene, descendenții lat. ***alter*** cunosc o întrebuințare generală (meglrom. ***alt***, istrom. ***åt***, arom. ***altu***), situația se prezintă diferit în cazul pronumelui negativ, deoarece ***nime***(***ni***) se întâlneşte doar în meglenoromână: ***nimen***, ***nimea***, ***nimi***, ***nimini***, ***niminea***, pe când, în istroromână, avem un descendent al compusului lat. ***nec unus*** > istrom. ***nițur***, ***ničur***.

În aromână, complexitatea este mai mare, întrucât compusul ***tsiniva*** are dublă semnificație „cineva" şi „nimeni", iar dezambiguizarea se face în context: *si nu nă ştibă* ***tsiniva*** „să nu afle cineva"; *Greilu tsi-l grești nu ts-ul avde* ***tsiniva*** „graiul pe care-l grăieşti nu-l aude nimeni" (Capidan 2005: 428). Alături de ***tsiniva***[10], se mai întrebuințează şi alte compuse, în a căror structură apare gr. ***kαv*** 'nimeni' (cf. ***kανέναϛ***) ***cariva***, ***caneva*** (***caniva***), ***cantsiva***, ***canevrunu***: gen.-dat. ***a cúniva*** – *nu si spuni a* ***cuniva*** „nu se spune nimănui" (Capidan 2005: 428–429); *s'nu-asculț* ***caniva*** „să nu asculți pe nimeni" (DDA 2013: 312). De asemenea, tot în aromână se întrebuințează, cu valoare negativă, şi ***vîr***, ***văr***, ***vărnu***: *di sói* ***vîr*** *nu-armase* „din rudenie nu a rămas nimeni", ***vî'ră*** *nu-ț da s' mîți* „nimeni nu-ți dă să mănânci" (DDA 2013: 1271).

---

[1] Grandgent (1958: 53) constată că ***alius*** „altul din mai mulți" şi ***alter*** „altul din doi" „în vorbirea cotidiană, se confundau", urmarea fiind înlocuirea primului cu cel de-al doilea. Väänänen (2006: 127) observă şi el că „**alius** est éliminé (à part un neutre **alid**, ***ale** supposé par a. fr. prov. **al**, **el**) au profit de **alter** qui élargit son sens originel 'l'un des deux'."

[2] Bartoli (2000: 393) inventariează ***jų̊altro***.

[3] În vechea catalană, avem ***altro***. Dialectal (Perpignan), se întâlneşte şi ***altru***.

[4] Pot fi adăugate aici şi cors. ***altru***, sd. camp. ***atru*** (***àturu***, ***àteru***), sd. gal. ***altu***, dalm. vegl. ***jualtro***, prov. ***aurre***, ***autre***, gal. ***outro***, ast. ***oitre***, ***utru***, calab. ***àutru*** (***àvtru***, ***atru***), gasc. ***àut*** (***àute***, ***àude***), v. leon., rioj., arag., nav. ***otre***.

[5] Guy Serbat (1986: 149) observă că, în afara negației fundamentale latineşti ***non***, „les autres négations latines, c'est-à-dire **nē** et tous les composés dont **ne** est un composant, ont souvent disparu. **Nē**, **nihil** n'ont pas subsisté; **nēmo** ne survit qu'en Roumanie."

[6] În latină, avem şi o sintagmă pleonastică ***nemo homo*** 'niciun om, nimeni'.

[7] Păstrarea unui descendent al lat. ***nemo***, ***-minis***, în corsicană, se datorează, probabil, şi influenței semnificative a dialectului pisan. Pentru mai multe informații asupra acestui aspect, a se vedea Dalbera Stefanaggi (2002: 10).

[8] Pentru alte detalii referitoare la prezența lui ***nemos*** în sardă, a se vedea Wagner (1993: 331).

[9] Vezi, în această privință, şi remarca Mariei Iliescu (2012: 105).

[10] Se pare că, astăzi, acest pronume nehotărât nu mai este întrebuințat în graiurile aromâne. Informația ne-a fost oferită de către Nicolae Saramandu.

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

2. Comparaţie interlingvistică

Asocierile dintre un nehotărât şi un negativ, studiate în articolul nostru, nu reprezintă o caracteristică a limbii române, ci sunt prezente şi în celelalte limbi romanice surori, ceea ce ne trimite, fără îndoială, la un fond comun latin[1].

În latină, întâlnim ***nemo alius*** „niciun alt om”, iar, în limbile romanice, acest tip de structuri sunt continuate până în zilele noastre: fr. ***personne***[2] ***d'autre***, cat. ***ningú mes***[3], ***alguna persona***, sp. ***nadie más / más nadie***[4], ***ninguna persona***, port. ***nenhum outro***, ***nenhuma pessõa***, it. ***nessuno altro*** / ***altro nessuno***, prov. ***degun autre*** etc.

Limba română, dar şi corsicana ori sarda se dovedesc a fi limbile romanice care au făcut apel la combinaţia lui ***alter*** cu fosta sintagmă latinească ***nec hemo***.[5] De pildă, în corsicană (Ceccaldi 1988: 253), avem un compus asemănător, ceea ce trimite, fără doar şi poate, la o sintagmă deja constituită în latina populară: ***un c'è altrunimu*** „nu-i nimeni altcineva”, ***un aghju vistu ad altrunimmu***[6] „n-am văzut pe nimeni altcineva”. În sardă, alături de ***nesciúnc*** ori ***neúnc***, se foloseşte, frecvent, şi ***nèmos***: ***nemosàteru*** *u'apo podidu intèndere custa cosa* „nimeni altcineva nu a putut să audă acest lucru”.

De altfel, se pare că modelul sintagmic discutat nu este unul exclusiv romanic, deoarece se întâlneşte şi la alte familii de limbi, ceea ce ne determină să susţinem că acesta are origini mult mai vechi, probabil indoeuropene.

Astfel, în diverse limbi, avem: pol. ***nikt inny***, rus. ***никто иной / никто другой*** [n'ikto inoj / n'ikto drugoj], ucr. ***ніхто другий***[n'ichto druhyj], srb. ***niko drugi***, slov. ***nihče drug***, bg. ***никой друг***, sk. ***nikto iný***, ceh. **někdo jiný**, turc. ***başka kimse yoc***, gr. ***κανένας άλλος*** [Kanenas alos], est. ***keegi teine***, norv. ***ingen andre***, dan. ***ingen andre***, ebr. אף אחד [af ehad], indon. ***tidak ada orang lain***, let. ***neviens cits***, lit. ***niekas kitas,*** hol. ***niemand anders***, sued. ***ingen annan***, engl. ***nobody else***, ***no one else***, germ. ***niemand sonst***, magh. ***senkimas*** / ***mas senki***, fin. ***kukaan muu***.

Probabil că, fiind formă scurtă şi ambiguă în ceea ce priveşte semnificaţia, ***alt*** avea nevoie de o asociere cu o parte de vorbire care să o întărească atât formal, cât şi semantic. Această afirmaţie nu e hazardată, deoarece întâlnim, în limba română, dar nu numai, şi alte construcţii asemănătoare, în care nehotărâtul ***alt*** este prezent: ***alt nimic***, ***alt oarecare***, ***alt oarecine***, ***alt oarece***, ***alt fiece***, ***alt cineva***, ***altă ce***, ***altă ceva***, ***alt încotro***, ***alt undeva***, ***alt cumva***, ***altcâtva*** etc.:

(1) *…şi nu ştim încă pentru* ***alt oarecine*** *(a căruia nume l-am uitat) aminte să le fie le-au poruncit…* (DC, II, 234v, p. 330);

---

[1] În urma unei analize riguroase, Niculescu (1965: 39) constată că „nimic neromanic nu poate fi identificat în flexiunea pronumelor româneşti.”

[2] Acelaşi Guy Serbat (1986: 150) aminteşte despre crearea unor noi cuvinte latineşti negative: „**Rien** représente le latin **rem** (accus.), 'chose'; personne, le latin **persona**, 'personnage, personne'.”

[3] V. cat. şi dial. ***negun altro***.

[4] Haadsma şi Nuchelmans (1963: 54) susţin că „**nemo** se conserve à l'Est; l'Espagne a gardé les expressions **natus nemo**, **res nata**, attestées chez les Comiques, d'où **nadie** 'personne', **nada** 'rien'.” Aceeaşi părere o are şi Bartoli (2000: 209), care afirmă că „sono rum., ital. e sardo allectare, allenare, allentare, grando, **nemo**, sugere e altri.”

[5] Väänänen (2006: 55) observă că „à l'intervocalique, l'aspiration latine était amuie dès l'époque prélittéraire, comme le montrent les composés **nemo** de * **ne-hemo** (= -**homo**).”

[6] În corsicană, se păstrează forma de nominativ. Alte exemple costituite cu ajutorul lui ***nimu***: *Ùn m'aiuta* ***nimu***, ***Nimu*** *m'aiuta* „Nimeni nu mă ajută” (Ceccaldi 1988: 253).

BDD-V1109 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

(2) *…carele şi el era adus rob împreună cu alții, chiemă, zisei, pre acesta şi pre **alții unii** mai aleşi ai lui soții* (PM, S, I, p. 264).

O structură apropiată de cele anterior menționate se întâlneşte şi în aromână, unde pronumele nehotărât ***vîr***[1] „cineva" este întrebuințat şi negativ, având înțelesul „nimeni" şi apărând într-o sintagmă (***altu vâr*** / ***vâr altu*** + variante) echivalentă cu cea din dacoromână (***nime altu*** / ***altu nime*** + variante) pe care o analizăm în studiul nostru. În acest sens, exemplele de mai jos sunt elocvente:

(3) *Aclò ĭu s-frînʒdeà di fugă, da di nă moară aspartă, apărvisită, fără domnu, necă **altu vîr***[2] (P. Papahagi, BA, p. 231, 31–32);
„Acolo unde se rupea (era rupt) de fugă, da de o moară, stricată, părăsită, fără stăpân, nici nimeni altul"

(4) *Nu viʒ'ui **văr**ᵘ **alt**ᵘ*.[3]
„Nu am văzut pe nimeni altcineva"

Se pare că, din punct de vedere semantic, ***alt*** nu aduce o informație completă în enunț, fapt observat, mai întâi, de autorii DLR, literele A-B (2010: 121), care afirmă că „***alt*** *se deosebeşte deci de restul pronumelor nedefinite prin faptul că în conținutul său nu se poate cuprinde şi ideea exprimată prin vreunul dintre pronumele hotărâte: Lucrul acesta să-l facă alții! (subînțelegându-se: «căci noi, voi etc. nu-l vom face»)*".

O opinie similară formulează şi Tache Papahagi (1985: 82) care susține că „prin însăşi natura lui, acest nedefinit se caracterizează prin neprecizarea pe care o conține în el în sensul că nu poate preciza despre cine sau despre ce este vorba…"

Prin urmare, nehotărâtul ***alt (altul)***, folosit singur, avea nevoie de o informație suplimentară care să completeze semnificația sa, iar aceasta este adusă de pronumele ***nimeni*** (***nime, nimea*** etc.), care reuşeşte, astfel, să lămurească ambiguitatea contextuală şi să o limiteze. Asocierea celor două pronume nu e accidentală, mai ales că ***alt***, apare, în general, în enunțuri negative[4], ceea ce facilitează apropierea sintactică şi semantică de ***nimeni***. În momentul în care ***nimeni*** neagă partitivul ***alt***, acesta „neagă însă implicit şi totalitatea" (Manoliu-Manea 1968: 124).

Diversitatea formelor celor două pronume poate fi pusă pe seama ezitării celui care întrebuința sintagma (traducător, copist ori tipograf) şi a normei locale. Apropierea lui ***alt*** de ***nimeni*** (sau invers) este firească, amândouă având o formă de masculin singular. Maria Manoliu-Manea (1968: 124) precizează că „ca şi **cineva** sau **ceva**, **nimeni** şi **nimic** intră în acord numai cu morfeme de singular (**nimeni nu vine**) delimitează implicit totalitatea (persoane, non-persoane), nu cer delimitarea explicită a părții: ele sunt aşadar, prin excelență partitive negative".

La rândul său, Constantin Dominte (2000: 233; 2003: 72) întrevede o apropiere, la nivel semantic, a negativului ***nimeni*** de nehotărâte, afirmând că acesta „se caracterizează, din punct

[1] Vezi şi *supra* explicațiile.
[2] Pentru alte informații, a se consulta DDA (2013: 1271).
[3] Exemplu oferit de către colega noastră Manuela Nevaci.
[4] Observația lui Bourciez (1967: 96), conform căruia ***alius*** «*a été peu à peu remplacé par **alter** qui signifiait à l'origine 'autre s'il s'agit de deux', et dont l'emploi s'est généralisé dès l'époque classique surtout dans les phrases négatives: **Nec metus alter inest*** (Ov. Fast. 2, 224)», justifică, în mare măsură, combinarea lui ***altă*** (***alta***, ***alt***) cu ***nimeni***, în limba română.

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

de vedere semantic-lexical, prin prezența semului [+ personal] în conținutul lui, întrucât, în opoziție cu pronumele negativ **nimic**, el substituie substantivele de «gen personal», ca şi nume de alte animate sau de inanimate personificate, aparținând, din punct de vedere semantic, paradigmei în care se încadrează şi pronumele relativ-interogativ **cine** (?) şi pronumele nehotărâte **cineva**, **oricine**."

Aceeaşi compatibilitate funcțională este remarcată şi de autorii GALR I (2008: 253) care includ, printre cuantificatori, „pronumele care exprimă raportul parte-întreg: pronumele nehotărâte şi pronumele negative". Prin urmare, cei doi membri ai sintagmei analizate în studiul nostru se numără printre pronumele de cuantificare şi fac parte dintre cuantificatorii existențiali (GALR I 2008: 258; GBLR 2010: 144; Cornilescu, Nicolae 2011: 86–91), respectiv dintre cuantificatorii nuli (GALR I 2008: 253, 268–272; GBLR 2010: 154).

Apropierea semantică şi sintactică a celor două pronume în limba română, dar nu numai, este evidentă, fiind relevată şi de exemplele date *supra*, pentru aromână, unde atât ***tsiniva***, cât şi ***vîr*** sunt folosite cu ambele valori.

Concordanța de semnificație şi structură dintre cele două pronume poate fi sesizată şi în corsicană, unde avem o serie de contexte comune: *un aghju vistu à* ***nimu*** „n-am văzut pe nimeni": (în interogații) *Hai vistu à* ***nimu***? „Ai văzut pe cineva ?", *Ecci* ***nimu*** *in casa*? „E cineva în casă ?" – *Un c'è* ***nimu***. „Nu-i nimeni" (Ceccaldi 1988: 253).

În ceea ce priveşte rolul lui ***alt*** din sintagma noastră, acesta este „relativ şi marchează diferențierea în raport cu o altă entitate din domeniul cuantificat" (GALR I 2008: 258), iar negativul ***nime***(***ne***) „neagă existența vreunui referent în domeniul dat" (GALR I 2008: 253). Aşadar, pronumele negativ nu face altceva decât să anuleze diferențierea sugerată de pronumele nehotărât.

3. Originea şi utilizarea pronumelor negative

Părțile de vorbire analizate sunt atestate în vechile noastre texte, având valoare morfologică similară, şi anume pronominală, ceea ce face ca asocierea şi distribuția lor să nu fie întâmplătoare şi să justifice oarecum crearea şi folosirea sintagmelor abordate, în ciuda faptului că, cel mai adesea, nu se simțea neapărat nevoia unei asocieri, iar acestea apăreau singure în enunț.

Alteori, negativul ***nimeni*** înlocuieşte, din punct de vedere morfosintactic, un alt pronume negativ, mai precis ***niciunul***, care are un semantism mult mai larg, fiind întrebuințat atât pentru inanimate, cât şi pentru inanimate. Acesta din urmă „neagă fiecare parte a totalității şi implicit întreaga totalitate. De aceea, diferența dintre seria *nimeni – nimic* şi *niciunul* se încadrează mai puțin la opoziția partitiv ~ totalitar şi mai mult în relația totalitate implicită (separativ la nivelul totalității) ~ totalitate explicită (separativ la nivelul totalității)" (Manoliu-Manea 1968: 124).

Prin urmare, negativul ***nimeni***[1] poate fi întrebuințat în enunț, atât cu valoarea sa propriu-zisă, cât şi cu valorile semantice ale pronumelui negativ ***niciunul*** [cele marcate + Animat], care „este specializat explicit pentru cuvinte numărabile (în ipostază pronominală [şi] substituie un GN cu substantiv numărabil)" (GBLR 2010: 156), diferența între cele două făcându-se în context:

[1] Väänänen (2006: 127) precizează că „les indéfinis négatifs **nullus** et **nemo** sont concurrencés par **nec unus**, **neque unus**."

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

(5) *Cât **nime*** [s.n. niciunul] *din crai, sau den domnii creştini, pân<ă> şi veneţiiani, din casăle lor moşancă de cinste să-i fie crăias<ă> n-au priimit* (AU, CP, I, 214, p. 191).

Dacă negativul ***nimeni*** „*stabileşte relaţii de opoziţie mulţime vidă / nevidă cu pronumele nehotărâte animate **cineva** şi **toţi: Cineva** a fost întrebat sau **Toţi** au fost întrebaţi > **Nimeni** nu a fost întrebat*” (GBLR 2010: 155), celălalt pronume negativ, ***niciunul***, „stabileşte relaţii de opoziţie mulţime vidă / nevidă cu **unul** şi **vreunul** din clasa pronumelui nehotărât: ***Unul** a luat cuvântul la şedinţă >**Niciunul** n-a luat cuvântul la şedinţă; O fi venit **vreunul** > N-o fi venit **niciunul***” (GBLR 2010: 156). Cf. *A venit **vreunul**? Nu, n-a venit **nimeni** / niciunul*.

În urma unei analize riguroase, Frâncu (2009: 74) observă că „**nimeni**, deşi prezent în toate variantele literare, se întâlnea mai frecvent în varianta literară muntenească şi în graiul muntenesc, iar **nime**, deşi este atestat în texte reprezentând toate variantele literare, era mai frecvent în textele reprezentând variantele moldovenească, bănăţean-hunedoreană şi nord-transilvăneană, precum şi în texte provenind din Oltenia”, dar nu putem generaliza remarca şi în cazul sintagmei în discuţie, deoarece asocierea pronumelui negativ (***nime*** ori ***nimic***) cu cel nehotărât (***alt***) nu este constantă, când este vorba de repartiţia dialectală.

Frâncu (2009: 73) susţine şi că am avea de-a face cu două pronume diferite (***nimeni*** şi ***nime***), cu diverse ocurenţe, însă Dominte (2003: 70) e de părere că „forma cea mai veche din dacoromână, dintre cele atestate, este **nimene**, din care vor fi apărut toate celelalte.”

În ceea ce ne priveşte, împărtăşim a doua opinie, menţionând totuşi că la baza formei scurte stă lat. ***neminem*** care a dat pe ****nemene***. De altfel, evoluţia pronumelui negativ în discuţie a fost urmărită îndeaproape de către Dominte (2003: 70–72; 2000: 230–233), care îşi încheie parcursul diacronic conchizând prin a afirma că formele scurte, arhaice şi regionale, pot fi „explicate prin fonetică sintactică […], fiind vorba despre fenomenul haplologiei sintactice.”[1]

Privitor la distribuţia celor doi termeni în sintagmă, am remarcat atât o disponibilitate combinatorie, cât şi o varietate destul de rar întâlnită la alte părţi de vorbire. Nu sunt puţine la număr situaţiile în care avem, în acelaşi text, ambele structuri (cu pronume nehotărât postpus sau antepus negativului), ceea ce sugerează că, în limba română veche, nu se stabilizase încă locul celor doi termeni.

4. Sintagme cu pronume negative şi nehotărâte în limba veche şi în limba actuală

Întocmai ca în cazul sintagmei ***nimic altă***[2], cu multiple ocurenţe, dintre textele secolului al XVI-lea, se remarcă, prin inventarul relativ bogat, *Tâlcul evangheliilor* a diaconului Coresi (C, TE), în paginile căruia întâlnim următoarele sintagme: ***altul nimea*** (43r-43v), ***la altul la nimea*** (2 ocurenţe; 172r şi 217r–217v), ***alt nimea*** (217r–217v), ***nimea altul*** (3 ocurenţe, 49v, 225v şi 226v), iar dintre textele din veacul al XVII-lea, se detaşează atât scrierea *Mărgăritare* (IGA, M), traducere din Ioan Gură de Aur, apărută în 1691: ***alt nimeni*** (2 ocurenţe, 35r şi

[1] Candrea şi Densusianu (2003: 210) susţin că „forma normală trebuia să fie ***nemene**, cu **ne** iniţial, care apare numai la gen.-dat. † **nemănui**; trecerea lui **ne-** la **ni-** în forma **nime**(**ne**) e foarte timpurie (anterioară formelor nimica, nişte, nici etc.) şi se poate explica numai printr-o disimilaţiune a lui e din prima silabă sub influenţa lui e din silaba următoare; formele cu **-r-**, **nimărui** etc. după care s-a refăcut **nimerea** au fost înrîurite de **cărui**; forma scurtată **nime** a rezultat prin fonetică sintactică din expresiuni ca **nimeni nu ştie**, **nimene nefiind acolo**, **de nimene nevoit**, formulă intrebuinţată în mai toate zapisele vechi, unde finala **-ne**, nevenind în contact cu **nu**, **ne-**, a putut uşor să dispară cu timpul; în forma **nimălui** s-a disimilat **n-n**>**n-l**.”

[2] Vezi studiul nostru (Chircu 2014).

BDD-V1109 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

105v), ***alt nimenea*** (53r), ***alt nime*** (134r), cât şi *Viaţa şi petreacerea svinţilor* (1682–1686) a Mitropolitului Dosoftei: ***altul nime*** (402r), ***alt nimerea*** (406r), ***alt nime*** (27r), ***altul nimerea*** (2 ocurenţe; 410r–411v şi 396r).

Există şi texte în care sintagma nu apare: Coresi (*Psaltirea slavo-română, Pravila, Catehismul*) *Manuscrisul de la Ieud, Codicele Voroneţean, Fragmentul Todorescu, Cronograful* lui Moxa.

Se va observa *infra* că negativul ***nimeni*** se caracterizează printr-o varietate formală deosebită, datorată, în special, desinenţei (etimologice ***nem***; în latină, ***nemo***, ***-minis***, ***-minem***) ori particulelor deictice (***-le***, ***-a*** sau ***-lea***) care îl însoţesc, pe când ***alt*** este mai stabil, singura particularitate fiind folosirea sa fără amplificativ pronominal, cu amplificativ pronominal şi cu ***u***, care cumulează valoarea acestuia din urmă (***alt***, ***altul***, ***altu***), ceea ce face ca distribuţia lor în sintagmă să fie cvasicompletă.

Probabil că pierderea lui ***-l*** final, întocmai ca la substantivele de tipul ***omu***, se datorează factorului fonetic, care „a avut un rol în procesul dispariţiei lui **-l**. Consoana finală a cuvintelor articulate cu articolul hotărât masculin a căzut ca urmare (sau şi ca urmare) a tendinţei de simplificare a grupurilor consonantice” (Dimitrescu 1978: 232).

Aşadar, pronumele nehotărât ***alt*** cunoaşte doar 3 invariante (***alt***, ***altu***, ***altul***), pe când pronumele negativ ***nime*** are mult mai multe alomorfe datorate, în special, provenienţei textelor şi tipului acestora (formele apar cu rotacism, cu particule deictice sau cu alternanţe vocalice): ***nime***, ***nimea***, ***nimeni***, ***nimerea***, ***nimenea***, ***nimini***, ***nimine***, ***nimenile***, ***nimenilea***, ***nimenilea***:

(6) *Vedeţi, fraţii miei, că cu nemica altă nici la **altul nimea** nu poate afla ispăsenie sufletului, ce numai la Iisus Hristo*s (C, TE, 43r–43v, p. 60)

(7) *ca să nu fii volnic nime a lua măcar un ou făr-de bani, nici slujbaşu, nici **altu nime*** (PEKC, L,f. 405v–406, p.15)

(8) *iară de va fi numai tatăl pruncului şi nu va fi **alt nime**, nici un creştin* (ŞTB, 22, p. 181)

(9) *ca să fie pace unul de cătră alalt să nu mai aibă treabă nici el, nici **alt nimenilea** den ruda lui* (DRH, B, XXIII, p. 414–416)

(10) *numai să aibă mănăstirea treabă cu dânsa, **alt nimenile**, căci eu n-am nimenile rudă* (DRH, B, XXIII, p. 497)

(11) *că era pentru isteciunea sa şi ascuţâtura firii foarte învăţat şi multe ştiutori, ca **altul nimerea*** (D, VPS, 410r–411v, p. 348)

(12) *nice **altu nimine** den proroci nu o au păţit* (ÎZ, II, 37r / 2–3, p. 384).

Sintagmele cu intercalări (non prepoziţionale) sunt rare, însă sugerează, într-un anumit fel, autonomia elementelor din punct de vedere morfologic, chiar dacă Ts-ul (termenul subordonat) se află într-o relaţie cuantificatoare. Acestea persistă însă şi în veacul al XIX-lea, ceea ce sugerează instabilitatea sintagmei cercetate:

(11) *Şi am fost numai noi amîndoao, iar **alt** n-au mai fost cu noi **nimenea*** (ÎNB, 27v p. 152r)

(12) *Să las dar că şi venirea în scaun îi fu ciudat, / Întrând pă Podul Mogoşoaii, ca **nimini** dintre domni **alt**, / Cu care vru, cum să vede, să arate tuturor…* (ZR, OC, vs. 49–51, p. 6).

BDD-V1109 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

Un alt aspect legat de sintagma în discuție privește asocierea nehotărâtului ***cineva***, cu pronumele nehotărât ***alt***, care, la început, era sporadică, însă, apoi, s-a generalizat, până când elementele componente s-au sudat (***altcineva***).

Chiar dacă nu a întreprins un studiu diacronic al acestor structuri, Ion Giurgea (2010: 164, 167) ține să precizeze că „l'analyse de ces formes comme des composés […] est soutenue par la flexion" și că „la forme **altul** est simplement une réalisation alternative de **altcineva**, apparue grâce à l'usage fréquent de l'alternatif avec un N vide non anaphorique +animé". Exemplele de mai jos (13–17) dovedesc că autonomia inițială a elementelor componente este evidentă:

(13) *Şi nemică să n-avem împreună cu sineş, ce ca cînd ară munci pre **alt cinevaş**, aşa să ne pare noao*… (C, EV, 66, p. 68);
(14) *Nu sămt eu Dumnedzău nice **altul cineva** de noi, ce acela ce mărturiseşti tu iaste Dumnedzău adevărat* (V, C, 77v, p. 449);
(15) *E să Ilie şi Pavel, sau **altu-cineva**, cătră ceriu s-au fost şi luați* (C, EV, 64, p. 461);
(16) *Carile nu sâmt de la **altcineva**, ce-s de la Domnul nostru Isus Hristos*… (ŞTB, 1v, p. 175);
(17) *Şi ziseră oamenii cătră Lot: „Iaste ție **cineva** aicea, gineri au feciori au feate? Au **altcineva** de-ți iaste al tău în cetate"*… (Biblia 1688, I, Facerea, XIX, 12, p. 34).

Ulterior, între secolele al XVII-lea și al XIX-lea, compusul nehotărât (***altcineva***) începe să fie din ce în ce mai mult întrebuințat în sintagmă cu ***nimeni***, structură care se va impune în limba română modernă (***nimeni altcineva*** / ***altcineva nimeni***), sintagma veche păstrându-se totuși la scriitorii de factură populară:

(18) *Aflu pre Manasiia acela împăratul jidovăsc ce greşi ca **nimeni altcineva** din oameni, carele spurcă beseareca lui Dumnedzău* (IS, L, 191v, p. 252).

Astăzi, sintagma caracterizează, în special, limba populară și vorbirea cotidiană. Atestările pe Internet sau din mass-media sunt și ele generoase, fapt ce confirmă vitalitatea și, implicit, întrebuințarea structurii. Am constatat totuși o preferință pentru folosirea pronumelui negativ ***nimeni*** în poziție primară, în detrimentul pronumelui nehotărât ***altcineva***:

(19) *Nu concura cu **nimeni altcineva** în jur* (Pro TV, 20 mai 2013, ora 7:15)
(20) ***Nimeni altcineva** nu mai intră din clipa asta* (Prima TV, 30 noiembrie 2013, ora 20: 50)
(21) *Am avut încredere în Loredana atunci când **nimeni altcineva** nu avea* (www.evzmonden.ro, 1.12.2013).

Relația dintre compusul nehotărât ***altcineva*** ori interogativul ***cine*** și pronumele negativ ***nime***(***ni***) poate fi percepută mai bine cu ajutorul enunțurilor interogative, care permit o decodare a semnificației și a relațiilor de corespondență semantică și sintactică care se stabilesc, la nivel interpropozițional:

(22) *Bertoldu: Dar este **altcineva** aice făr de tine ? Pentru că n-aş vrea să m-audă alții spuindu-ți acest lucru.*
*Dărăbanul: Nu easte **altul nimenea**, fără mine, grăieşte şi-mi spune adevărul* (CZB, 43r, p. 215);

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

(23) *Dară, **cine** va putea să ne scoată den munca cea ce va să fie? **Alt nimenea**, fără numai Dumnezău, ce noi înşine meargem la muncă* (IGA, M, 53r, p. 161).

În aceste ultime două exemple, gruparea ***alt*(*ul*) *nimenea*** poate fi considerată un anticipant, având rol cataforic şi anticipând apariția în enunț a unui subsecvent de tip exceptiv, care (de)limitează posibilitățile de interpretare şi permite o relaționare mai evidentă la nivel intraenunțial. De altfel, complementul exceptiv exprimat prin pronume sau prin substantiv (***fără mine*, *fără numai Dumnezău***) lămureşte conținutul ambiguu al celor două pronume care sunt generalizatoare şi limitative.

În toate exemplele aduse în discuție, atât *supra*, cât şi *infra*, valoarea pronominală a celor doi termeni ai sintagmei este evidentă. Deseori, termenii constituenți ai sintagmei sunt însoțiți de prepoziție cu Ac (formează fiecare cu aceasta un GPrep), ceea ce infirmă o posibilă ipoteză privitoare la valoarea adjectivală a unuia dintre aceştia. După cum s-a precizat (GALR I 2008: 613), „cele mai frecvente sunt asocierile **prepoziție** + **nominal**, în organizarea cărora calitatea de centru a prepoziției se manifestă prin restricțiile impuse nominalului (substantiv, pronume sau numeral)”:

(24) *Şi într-aceale 8 zile împreunare au avut de trei ori, nicicînd bucate cu mării-sa de 2 ori, iar **cu alt cu nimeni** den boiarii țării împreunare n-au avut…* (CM, II, p. 169–170)
(25) *Amar celuia ce să socoteşte el însuşi deosebi, iar **pre alt pre nimeni** nu întreabă de sfat* (ÎNB, 158r, p. 268)
(26) *Adecă întâi greşind vreun frate dintr-aciia împotriva legii sau a zaconului său, să nu fie **de alt de nime** certat, fără de singur mistrul zaconului…* (AU, CP, I, 35, p. 26)
(27) *Şi sosind svântul la măsură de vârstă, toată enchiclopedia învățată, adecă toată învățătura cărții din lume, **ca alt nime ca dânsul*** (D, VPS, 281r, p. 243).

5. Variație flexionară şi interpretare sintactică

Spre deosebire de sintagmele ***nimică altă*** sau ***altă nemică***, care, din imposibilități flexionare, apar doar la cazurile drepte, sintagmele studiate pot apărea şi la cazurile oblice, antrenând amândoi termenii în flexiunea cazuală, ceea ce subliniază, încă o dată, atât comportamentul lor sintactic asemănător, cât şi trăsăturile morfologice comune (desinențe cazuale şi de gen). Exemplele noastre ilustrează fie dependența de un nominal (G), fie dependența sintactică de un verb (D):

(28) *să se tâmple să găsească vreo comoară, aceaia să fie a lui, iară nu **a altuia a nemănui*** (ÎL, p. 123)
(29) *mergând spre Târgovişte şi n-au vrut să mai spue **nimănui altuia**, fără numai boiarilor, nici au vrut să sloboază pe domnu* (AU, CP, II, 369v, p. 319).

În general, sintagma impune, datorită semnificației pronumelui ***nimeni*** (mult mai limitativ), întrebuințarea unui verb la forma negativă, însă avem formă afirmativă, mai ales când sintagma este în construcție comparativă, ceea ce infirmă, într-un fel, întrebuințarea exclusiv în enunțuri negative a pronumelor negative (probabil avem a face, în textele traduse, cu un calc după model slav[1]); cf. GALR I 2008: 270, unde se afirmă că „impune verbului

[1] Ciompec (1969: 201) susține că, în astfel de situații, avem negații absolute, iar tipul acesta de negație ar putea fi moştenit din latină (1969-203) şi nu trebuie invocată doar influența unui original slavon. Pentru

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

forma negativă, indiferent de poziția sintactică pe care o ocupă în enunț; româna cunoaşte deci fenomenul dublei negații":

(30) *Iară eu amu nu numai învățai, ce şi lucrure adauş, acealea carele* ***altul niminea*** *nu le-au făcut* (C, EV, 528, p. 427)
(31) *Iară turnul acela şi podul peste Dunăre,* ***nimenea altul****, ci Traianu împăratul, caşi şanțul Troianul, l-au făcut* (MC, O, 21, p. 257)
(32) *Şi împlând tot fealiul de bunătăți, au isprăvit* ***ca alt nimerea*** *mintea cea smerită* (D, VPS, 406r, p. 345)
(33) *De-acii, deaca stătu păstori cuvântăreaților lui Hristos oi, avea atâtă milostivire şi blândeațe şi libov* ***ca altul nimerea***[1] (D, VPS, 396r, p. 336).

Dacă pentru primul element din cadrul sintagmei nu sunt probleme de interpretare, pentru cel de-al doilea analiza nu este atât de clară. În comparație cu sintagma ***alt nemică***, asocierea lui ***alt*** cu ***nime(ne)*** nu mai limitează flexiunea la N.A., iar ***alt*** nu mai are valoare neutră şi deci permite o libertate flexionară. De atfel, ***alt*** indică clar că ***nimeni*** e mai aproape de masculin, în ciuda faptului că nu oferă informații privitoare la identitatea persoanei.

Argumentele invocate mai sus ne îndreptățesc să afirmăm că ne aflăm în prezența unui atribut pronominal categorial[2] (34–35), funcție care este ocupată de cel de-al doilea pronume, nehotărât sau negativ, în funcție de distribuția din sintagmă. În situații de acest fel, topica e singura care decide funcția sintactică a termenilor (Tr / Ts), iar cazul va fi nominativ:

(34) *Vedeți, frații miei, că cu nemica altă nici* ***la altul nimea*** *nu poate afla ispăsenie sufletului, ce numai la Iisus Hristo*s (C, TE, 43r-43v, p. 60)
(35) *Iar eu, din partea mea, îți făgăduiescu şi mă jur că, afară de tine,* ***pe nimene altu*** *bărbat nu voi ave* (IPM, 13v, p. 78).

În situația în care prepoziția se repetă la al doilea termen (Ts), avem un tip special de atribut pronominal prepozițional (categorial), în acuzativ. Dacă sunt construcții cu cazuri oblice, atunci avem atribute pronominale în genitiv sau în dativ:

(36) *Sculați şi nu vă temeareți. Şi deaca-ş deşchiseră ochii,* ***pre alt pre nime*** *nu vădzură* (V, C, 102r, p. 480)
(37) *Iară deaca va avea muiarea coconi, atunce ale coconilor vor fi zeastrele ei, iară nu* [ale] ***altuia nemănui*** (ÎL, p. 223–224).

Rolul termenului subordonat este de a întări primul element al sintagmei şi, prin urmare, de a aduce o informație suplimentară. Largile posibilități combinatorii în interiorul sintagmei fac ca determinantul să devină determinat, iar determinatul să devină determinant. Întocmai ca la falsa apoziție (Draşoveanu 1970: 307–311), elementele prezente în sintagma discutată, ***nimeni*** sau ***alt(ul)***, materializează, în special, cazuri de ordin 1 (N, Ac, G, D) şi, mai rar, 3 (Ac).

---

această din urmă ipoteză, vezi şi Rizescu (1963: 473). În latină, dubla negație putea avea valoare afirmativă (Sausy 1988: 162): ***nemo non*** „toată lumea", ***non nemo*** „câțiva": ***Nemo non*** *venit*. „Nimeni nu a venit. / Toată lumea a venit".

[1] Apare şi în *Glosele Bogdan*, 428r, p. 437.

[2] În analiza sintactică, am ținut cont de sugestiile de interpretare avansate de noi, într-un studiu anterior (Chircu 2014).

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

Avem „cazuri de ordinul I, prin care le înțelegem pe cele manifestate în substantive şi pronume, unde ele înseşi, cazurile, sunt generatoare de funcții, fiecare caz fiind consacrat unei unor anumite funcții" (Draşoveanu 1997: 95).

Considerăm că, în majoritatea situațiilor, ne aflăm în prezența unei construcții atributive pronominale categoriale, în ciuda faptului Tr şi Ts sunt comutabili. Aşa cum am afirmat *supra*, când am descris valoarea semantică a celor doi termeni ai sintagmei, am constatat că aceştia au nevoie de o precizare, ceea ce apropie atributul pronominal categorial de atributul substantival categorial în cazul căruia „primul termen este generic, cu sferă noțională largă, iar cel de-al doilea restrânge extensiunea până la unicat" (GALR II 2008: 667).

În ceea ce priveşte sintagma discutată, Tr-ul determinat poate avea diferite funcții sintactice specifice cazurilor drepte sau celor oblice: subiect (cel mai frecvent), complement (direct, de agent indirect, prepozițional, comparativ), nume predicativ:

(38) *Că **altul nime** nu cutedza a face acele slujbe, că era solul în mare pază* (IN, L, p. 263)
(39) *Şi porunca legii iaste să petreacă neştine drept, iară **pre alt pre nimea** să nu betejască* (ÎL, 74)
(40) *Adecă întîi greşind vreun frate dintr-aciia împotriva legii sau a zaconului său, să nu fie **de alt de nime** certat, fără de singur mistrul zaconului* (AU, CP, I, 35, p. 26)
(41) *Pretorie dară unile ca acestea din singura părerea sa scornind şi **pre nime pe altul** în socoteala sa să fie fost a arăta neputând* (DC, H, I, 291, p. 246)
(42) *Şi sosind svîntul la măsură de vîrstă, toată enchiclopedia învăță, adecă toată învățătura cărții din lume, **ca alt nime ca dânsul*** (D, VPS, 281r, p. 243).

Precum în cazul falsei apoziții (Draşoveanu 1997: 120–121), unde Ts-ul poate fi omis, şi în cazul atributului substantival categorial, dispariția termenului subordonat „nu face enunțul non gramatical, dar afectează conținutul informațional al enunțului, coerența lui semantică, iar mesajul nu mai realizează scopul dorit al comunicării. În schimb, informația nu se pierde dacă se suprimă regentul, dar aceasta presupune existența unui fond comun de cunoştințe care să permită decodarea mesajului" (GALR II 2008: 667).

Cât despre mijlocul sintactic de realizare a subordonării, în cadrul sintagmei analizate, avem de-a face cu aderența, înțeleasă ca o relație în care termenul subordonat (Ts) se „ataşează foarte puternic, atât în plan formal, cât şi în plan funcțional-semantic, la termenul regent (Tr), împreună cu care formează o sintagmă, în prezența unei mărci relaționale ø" (Chircu 2007: 30).

6. Concluzii

Faptele de limbă avute în vedere în studiul nostru au permis evidențierea unor particularități morfologice şi sintactice decelate într-o sintagmă des întâlnită în limba veche, care a cunoscut o evoluție interesantă, oscilantă şi care, în zilele noastre, caracterizează limba populară.

Studiul diacronic a facilitat, fără îndoială, urmărirea apariției şi dezvoltării unei structuri sintactice mai greu de explicat în sincronie, în realizarea căreia au fost antrenate două pronume, nehotărât şi negativ, care au numeroase nuanțe şi roluri sintactice, ilustrând, astfel, dinamica funcțională a generoasei clase pronominale.

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

SURSE

***, 2001, *Biblia* (Bucureşti, 1688), vol. I-II, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza". (Biblia)

Cantemir, Dimitrie, 1999–2000, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, vol. I–II, ediţie îngrijită, studiu introductiv, glosar şi indici de Stela Toma, Bucureşti, Editura Minerva. (DC, H)

Cantemir, Dimitrie, 1988, *Istoria ieroglifică*, ediţie îngrijită de P.P. Panaitescu şi I. Verdeş, postfaţă de Elvira Sorohan, Iaşi, Editura Junimea. (DC, II)

***, 1999, *Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, III (*Călătoria lui Zosim*, studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Maria Stanciu-Istrate & *Bertoldo*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie şi glosar de Magdalena Georgescu, Bucureşti, Editura Minerva. (CZB)

***, 2003, *Cele mai vechi cărţi populare în literatura română*, VII (*Istoria lui Poliţion şi a Militinei*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie şi glosar de Florina Racoviţă-Cornet), Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă. (IPM)

***, 1981, *Codicele voroneţean*, ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Editura Minerva. (CV)

***, 1914, *Codicele Teodorescu şi Codicele Marţian,* studiu şi transcriere de Dr. Nicolae Drăganu, Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Leipzig & Viena, Otto Harrassowitz & Gerold & Comp. (C.TOD)

Coresi, 1976, *Psaltirea slavo-română* (1577), Bucureşti, Editura Academiei Române. (C.PS)

Coresi, 1963, *Tetraevanghelul* (Braşov, 1560–1561), *comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Măniceşti* (1574), ediţie alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti, Editura Academiei Române. (C, TETR)

Coresi, 1914, *Carte cu învăţătură* (1581), publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I (Textul), Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co. (C, EV)

Coresi, 1998, *Tâlcul evangheliilor şi Molitevnic românesc*, ediţie critică de Vladimir Drimba, cu un studiu introductiv de Ion Gheţie, Bucureşti, Editura Academiei Române. (C, TE)

Costin, Miron, 1958, *Opere*, ediţie critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă. (MC, O)

***, 1961, *Cronicari munteni* (Stolnicul Constantin Cantacuzino, Anonimul Cantacuzinesc, Radu Popescu, Radu Greceanu, Anonimul Brîncovenesc), ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, Bucureşti, Editura Pentru Literatură. (CM)

***, 1969, *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească*, XXIII, volum întocmit de Damaschin Mioc, Bucureşti, Editura Academiei Române. (DRH, B, XXIII)

***, 1979, *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman-Moraru, introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti, Editura Academiei Române. (DÎ)

Dosoftei, 2002, *Viaţa şi petreacerea svinţilor* (1682–1686), text îngrijit, notă asupra ediţiei şi glosar de Rodica Frenţiu, Cluj, Editura Echinox. (D, VPS)

Gură de Aur, Ioan, 2001, *Mărgăritare*, ediţie îngrijită, indice de nume şi glosar de Rodica Popescu, Bucureşti, Editura Libra. (IGA, M)

Haleatovskyj, Ioannykij, 2000, *Cheia înţelesului*, ediţie, indice de nume şi glosar de Rodica Popescu, prefaţă de Al. Mareş, Bucureşti, Editura Libra. (CÎ)

***, 1962, *Îndreptarea legii*, ediţia a fost întocmită de Colectivul de drept vechi românesc, condus de Acad. Andrei Rădulescu, Bucureşti, Editura Academiei Române. (ÎL)

***, 1971, *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă, studiu introductiv şi note de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Minerva. (ÎNB)

BDD-V1109 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

***, 1985, *Învățături preste toate zilele* (1642), édition et étude linguistique par Willem van Eeden, vol. I-II, Amsterdam, Rodopi, 1985. (ÎZ)
Kogălniceanu, Pseudo-Enache, Ioan Canta, 1987, *Letopiseţul Ţării Moldovii de la domnia întîi şi pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1733–1774). Letopiseţul Ţării Moldovii de la a doua şi pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat Voevod (1741–1769)*, ediție critică de Aurora Ilieş şi Ioana Zmeu, studiu introductiv de Aurora Ilieş, Bucureşti, Editura Minerva. (PEKC, L)
Maior, Petru, 1976, *Scrieri*, vol. I-II, ediție alcătuită de Florea Fugariu, prefață şi tabel cronologic de Maria Protase, Bucureşti, Editura Minerva. (PM, S)
***, 1977, *Manuscrisul de la Ieud*, text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă şi indice de Mirela Teodorescu şi Ion Gheție, Bucureşti, Editura Academiei Române. (MI)
Moxa, Mihail, 1989, *Cronica universală*, ediție critică, însoțită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Minerva. (MM.C)
Neculce, Ion, 1955, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, ediție îngrijită, cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă. (IN, L)
***, 1968, *Palia de la Orăştie* (1581–1582). *Text – Facsimile – Indice*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei Române. (PO)
Papahagi, Pericle, 1905, *Basme aromâne şi glosar*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl". (P. Papahagi, BA)
Românul, Zilot, 1996, *Opere complete*, ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii şi indici de Marcel Dumitru Ciucă, Bucureşti, Editura Minerva. (ZR, OC)
***, 1916, *Psaltirea scheiană*, comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII, traduse din slavoneşte, vol. I-II, ediţiune critică de I. A. Candrea, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co. (PS)
Scărarul, Ion, 2007, *Leastvița sau Scara Raiului*, ediție, notă asupra ediției şi glosar de Oana Panaite, prefață şi revizuirea transcrierii interpretative de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Trinitas. (IS, L)
***, 2012, *Şeapte taine a besearecii* (1644), ediție critică, notă asupra ediției şi studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu, cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iaşi, Editura Universității «Alexandru I. Cuza». (ȘTB)
***, 1982, *Texte româneşti din secolul al XVI-lea* (I. Catehismul lui Coresi, II. Pravila lui Coresi, III. Fragmentul Todorescu, IV. Glosele Bogdan, V. Prefețe şi epiloguri), ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, coordonator Ion Gheție, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1982. (TR)
Uricariul, Axinte, 1993–1994, *Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, vol. I-II, ediție critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva. (AU, CP)
Varlaam, 1943, *Cazania* (1643), ediție îngrijită de Jacques Byck, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă. (V.CAZ)

BIBLIOGRAFIE

***, 2001–2003, *Micul dicționar academic*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003. (MDA)
***, 2009, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a 2-a, revizuită şi adăugită, Bucureşti, Academia Română, Editura Univers Enciclopedic Gold. (DEX)
***, 2010, *Dicționarul limbii române*, tom. I (A-B), X (N-O), ediție anastatică, Bucureşti, Editura Academiei Române. (DLR)

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

Avram, Mioara (ed.), 2007, *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Bartoli, Matteo Giulio, 2000, *Il dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romania appennino-balcanica*, a cura di Aldo Duro, Roma, Instituto della Enciclopedia Italiana.
Berceanu, B.B., 1999, *Negaţia. Sistemul negaţiilor în limba română*. Bucureşti, Editura Crater.
Bourciez, Édouard, 1967, *Éléments de linguistique romane*, Paris, Éditions Klincksieck.
Candrea, I.-A., Densusianu, Ov., 2003, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A-Putea)*, ediţie îngrijită şi prefaţată de Gr. Brâncuş, Bucureşti, Editura Paralela 45. (CADE)
Capidan, Th., 2005, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, ediţia a II-a, cu o postfaţă de Hristu Cândroveanu, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Aromâne «Dimândarea Părintească».
Ceccaldi, Mathieu, 1988, *Dictionnaire corse-français. Pieve d'Evisa*, seconde édition revue et augmentée, avec un index alphabétique, Paris, Éditions Klincksieck. (Ceccaldi)
Chircu, Adrian, 2007, „Aderenţa în sintaxa limbii române", în Camelia Stan, Rodica Zafiu, Alexandru Nicolae (ed.), *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan, la aniversare*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 29–36.
Chircu, Adrian, 2014, *Observations on the Constructions* ***nemic(ă) alt(ă)*** *and* ***alt(ă) nemic(ă)*** *in Old Romanian*, în Gabriela Pană Dindelegan *et al*. (ed.), *Diachronic Variation in Romanian*, Newcastle-upon-Tyne, Cambridge Publishing Scholars (sub tipar).
Ciompec, Georgeta, 1969, „Observaţii asupra exprimării negaţiei în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea", *Studii şi cercetări lingvistice*, XX, nr. 2, p. 197–209.
Ciompec, Georgeta, 1985, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Ciorănescu, Alexandru, 2002, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru-Mehedinţi şi Magdalena Popescu-Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I. O. (DER)
Cornilescu, Alexandra, Alexandru Nicolae, 2011, „On the syntax of the Romanian indefinite pronouns *unul* and *altul*", în Rodica Zafiu, Camelia Uşurelu, Helga Bogdan-Oprea, *Limba română. Ipostaze ale variaţiei lingvistice*, vol. I (*Gramatică şi fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie şi filologie*), Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 67–94.
Dalbera-Stefanaggi, Marie-Josée, 2002, *La langue corse*, Paris, Presses Universitaires de France.
Dimitrescu, Florica (coord.), 1978, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Dominte, Constantin, 2000, „Pronumele negativ *nimeni* (Studiu micromonografic)", în Lucia Wald, I. Fischer, Constantin Dominte (ed.), *Alexandru Graur - Centenarul naşterii. Omagiul foştilor elevi şi colaboratori*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 229–239.
Dominte, Constantin, 2003, *Negaţia în limba română*, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine.
Draşoveanu, D.D., 1970, „Un acord discutabil", *Cercetări de lingvistică*, XV, nr. 2, p. 307–311.
Draşoveanu, D.D., 1997, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Clusium.
Frâncu, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi* (1521–1780), indice general de Alexandrina Ioniţă, Iaşi, Casa Editorială Demiurg.
Gaffiot, Félix, 1967, *Le Grand Gaffiot. Dictionnaire Latin-Français*, nouvelle édition revue et augmentée sous la direction de Pierre Flobert, Paris, Éditions Hachette.
Gheţie, Ion, 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche* (1532–1780), Bucureşti, Editura Academiei Române.
Giurgea, Ion, 2010, *Pronoms, determinants et ellipse nominale. Une approche minimaliste*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Grandgent, C.H., 1958, *Introducere în latina vulgară*, după ediţia spaniolă a lui F. de B. Moll, în româneşte de Eugen Tănase, Cluj, Universitatea Victor Babeş.

BDD-V1109 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)

Guțu-Romalo, Valeria (ed.), 2008, *Gramatica limbii române*. I (*Cuvântul*). II (*Enunțul*), Bucureşti, Editura Academiei Române. (GALR)
Haadsma, R. A., J. Neuchelmans, 1963, *Précis de latin vulgaire* (suivi d'une anthologie annotée), Groningen, J. B. Wolters.
Iliescu, Maria, 2012, „Aspects de la négation en roumain en perspective romane", în Ştefan Colceriu (ed.), *Bătrânul înțelept de la Pylos*. *Volum omagial dedicat lui Andrei Avram la optzeci de ani*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 103–114.
Manoliu-Manea, M.,1968, *Sistematica substitutelor din româna contemporană*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Meyer-Lûbke, W., 2009, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, 7. unveränderte Auflage, Heidelberg, Universitätsverlag Winter. (REW)
Nicolae, Alexandru, 2008, „Altul vs un altul", în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 119–126.
Niculescu, Alexandru, 1965, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.
Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold. (GBLR)
Papahagi, Tache, 1985, *Din epoca de formațiune a limbei române*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.
Papahagi, Tache, 2013, *Dicționarul dialectului aromân* / *Dictionnaire aroumain* (*macédo-roumain*), ediție anastatică, editată de Nicolae Saramandu şi Manuela Nevaci, Bucureşti, Editura Academiei Române. (DDA)
Puşcariu, Sextil, 1975, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, zweite. unveränderte Auflage, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag. (EWRS)
Rizescu, I., 1963, „Cu privire la dubla negație", *Studii şi cercetări lingvistice*, XIV, nr. 4, p. 471–478.
Sausy, Lucien, 1985, *Grammaire latine complète*, Paris, Librairie Ferand Lanore.
Serbat, Guy, 1986, *Les structures du latin, avec un choix de textes traduits et annotés de Plaut aux Serments de Strasbourg*, troisième édition revue et corrigée, Paris, Éditions A. & J. Picard.
Tiktin, H., 2000–2005, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I-III, Cluj-Napoca, Editura Clusium. (TDRG)
Väänänen, Veikko, 2006, *Introduction au latin vulgaire*, Paris, Éditions Klincksieck.
Wagner, Max Leopold, 1993, *La lingua sarda. Storia, spirito e storia*, terza edizione, Tübingen-Basel, Franke Verlag.

NOTES ON THE ***ALT NIME*** / ***NIME ALT*** 'NOBODY ELSE / NO ONE ELSE' SYNTAGMS IN ROMANIAN

(*Abstract*)

In recent years, a shift in syntactic analysis has been noticed due to the fact that grammarians have started approaching various diachronic language facts in an attempt to detect the mechanisms that could account for the existence of certain syntactic constructions in present-day language. Although such an analysis may seem a lengthy one, we regard it as beneficial for the description of the syntactic structures stabilized throughout the centuries.

This study is part of the above-mentioned trend and aims to focus on the occurrence and development in Romanian of certain syntactic groups made of a negative pronoun − ***nime***(***ni***) '*nobody*' and an indefinite pronoun ***-altul*** '*else*'. Traces of such widely used syntagma in the past can also be identified today, especially in the familiar speech, although their structure has evolved (***nimeni altcineva*** / ***altcineva nimeni*** '*nobody else / no one else*').

BDD-V1109 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:10 UTC)